
МЕДИЈСКЕ РЕПРЕЗЕНТАЦИЈЕ РАТА ПРОТИВ ТЕРОРИЗМА У БРИТАНСКОЈ СЕРИЈИ *SPOOKS*

УДК 316.74(410):327.88

Оригинални научни рад

Дубравка Ђурић

Факултет за медије и комуникацију,
Универзитет Сингидунум

Александра Изгарјан

Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду

Сажетак

У тексту се бавимо анализом репрезентације рата против тероризма у британској серији *Spooks*. На самом почетку наглашавамо да је настала у контексту феномена комплексне телевизије, који подразумева комбиновање неколико тематских наративних токова. Будући да је произведена убрзо након што су Сједињене Америчке Државе и Велика Британија прокламовале „рат против тероризма“, овај феномен је у средишту наратива серије. У анализи употребљавамо теорију медија и културалне студије да бисмо показале како серија *Spooks* користи савремене дискурсе који колају у медијској сфери, којој и сама припада, а повезани су са ратом против тероризма, функционисањем шпијунских служби и њихових агената. Мада је наратив серије структуриран око парадигме „сукоба цивилизација“, у којој се Западна алијанса супротставља тероризму свих осталих незападних друштава, пре свега оном који долази из муслиманског света, суптилнија анализа открива да серија указује и на друге могућности углавном маргиналним наративним линијама.

Кључне речи: рат против тероризма, медији, дискурси, Други, хибридизација, хомогенизација, глобализација, Запад, незападни свет.

ТЕРОРИЗАМ КАО ФЕНОМЕН ГЛОБАЛНОГ ДРУШТВА

Очигледно је да су у протеклој деценији телевизијске серије постале најважнији и најпопуларнији глобални медијски производ. Зато смо одлучиле да се бавимо анализом британске серије *Spooks* у продукцији ВВС-ја, која је емитована између 2002. и 2011. године. Наш чланак се фокусира на анализу медијских репрезентација рата против тероризма у овој серији, која се у великој мери ослања на актуелне дискурсе које производе глобални политички и економски центри моћи. Корисно је овде поменути Улрика Бека (Ulrick Beck), који је савремено друштво глобализације назвао друштвом ризика у смислу тродимензионалног феномена: просторног, темпоралног и друштвеног. Наиме, процеси глобализације су ослабили границе нација/држава, те одлагање нуклеарног отпада, генетски модификована храна или терористички напади имају непредвидиву темпоралну и просторну димензију. Друштвени ризици су повезани са чињеницом да је тешко на легално релевантни начин утврдити ко је „узрочник“ загађења животне средине, финансијске кризе или ко је извршио терористички напад, јер ови феномени настају као последица деловања великог броја актера.¹⁾ У серији *Spooks* су на специфичан начин представљени поменути проблеми друштва ризика уско повезани са темом рата против тероризма. Серија је с једне стране настала у контексту онога што Џејсон Мител (Jason Mittell) назива комплексном телевизијом, коју одликују телевизијске серије које развијају наративну комплексност.²⁾ Са друге, снимана је непосредно након терористичког напада 9/11 у Сједињеним Америчким Државама, након чега је проглашен рат против тероризма. Поред серије којом се бавимо, настаје низ других које имају сличне карактеристике у погледу наративне комплексности и актуелне политичке ситуације, на пример *24* (Fox 2001-10), *Хероју* (НВС, 2006-10) или *Homeland* (Showtime, 2011, која се још увек снима). Све су оне наративни хибриди јер спајају

1) Ulrick Beck, „The Terrorist Threat: World Risk Society Revisioned“, у: G. Ritzer and Z. Atalay (Eds), *Readings in Globalization: Key Concepts and Major Debates*, Miley-Blackwell, Oxford, 2010, стр. 263-270.

2) Jason Mittell, *Complex TV: The Poetics of Contemporary Television Storytelling*. New York University Press, New York, 2015, стр. 17.

различите жанрове: шпијунску серију, трилер, научну фантастику, мелодраму, полицијску серију, итд.³⁾ И као што је Кристијан Вилијам Ериксон (Christian William Erickson) истакао, пишући о серијама *24* и *Spooks*, ове телевизијске драме настале су у „контексту све раширеније дебате о релативном поверењу у службе безбедности.“⁴⁾ Због тога су оне често анализиране у односу на питање „леgitимности и нормалности агената и служби“⁵⁾ и њихових метода рада у глобалном друштвеном контексту означеном синтагмом „рат против тероризма“.

Пошто је рат против тероризма средишња тема серије *Spooks*, најпре ћемо се бавити дефиницијама тог савременог феномена, да бисмо касније прешли на анализу самог наратива серије. Постоје многобројне дефиниције тероризма, а немогућност да се он као феномен једнозначно одреди рефлектује његове брзе и непредвидљиве промене и облике (Бонгар/Bongar/, Креншоу/Crenshshow) што се може видети на примерима напада од 9/11 у Америци до недавних терористичких деловања у Паризу и Бриселу. Прецизно дефинисање феномена тероризма је додатно отежано чињеницом да терористи користе широки распон стратегија како би консеквенце напада биле што озбиљније. То показује да је главни стратешки циљ модерног тероризма стварање огромног броја секундарних жртава које трпе физичке и психичке последице напада већег и мањег обима.⁶⁾ Па ипак, корисну дефиницију дао је Фатали М. Могатам (Fathali M. Moghaddam) који сматра да је тероризам „политички дефинисано насиље које извршавају појединци, групе или агенти које финансирају државе како би код становништва изазвали осећај панике и беспомоћности и на тај начин утицали на процес доношења одлука као и на промену понашања.“⁷⁾ Очигледно је да се тероризам разликује од традиционалног начина ратовања управо по томе што циљ није уништа-

3) Derek Paget, „Ways of Showing, Ways of Telling“, у *The 'War on Terror' – Post-99/11 Television Drama, Docudrama and Documentary*, Stephan Lacey and Derek Paget (eds.), University of Wales Press, 2015, стр. 18-19.

4) Christian William Erickson, „Thematics of Counterterrorism: Comparing 25 and MI-5/Spooks“, *Critical Studies on Terrorism*, Vol. I, No. 3, December 2008, стр. 353.

5) Исто, стр. 353-4.

6) James N. Breckenridge and Philip G. Zimbardo. 2007. „The Strategy of Terrorism and the Psychology of Mass-Mediated Fear“, у: Bruce Bongar et al. (eds.), *Psychology of Terrorism*, OUP, Oxford, стр. 3.

7) Fathali M. Moghaddam, „The Staircase to Terrorism: A Psychological Exploration.“ *American Psychologist*. Vol. 60, No. 2, стр. 69.

вање материјалних ресурса непријатељске нације нити преузимање целокупне територије. Смисао тероризма је изазивање психолошког ефекта на популацију, јер терористички акти имају за стратешки циљ стварање несигурности и осећаја страха.¹⁾

Па ипак, појам „рата против тероризма“ је под знаком питања јер, по Ерин Стеутер (Erin Steuter) и Дебори Вилс (Deborah Wills) доводи до три негативна ефекта. Прво, његовом употребом се проблем поједностављује и одлаже се неизбежно суочавање са тим шта он стварно представља, друго, промовише се аполитичан приступ овом феномену, чиме се спречава отворена дискусија у јавности о њему и, треће, обесхрабрује се потрага за правим изворима проблема. Из тих разлога владе се често служе истом метафором када проглашавају рат против дроге, сиромаштва, болести итд. како би се обезбедила подршка грађана у погледу неких друштвених или политичких тема и њиховог третирања.²⁾ Анализа начина како су европски, канадски и амерички медији извештавали о тероризму и повезаним проблемом имиграције, нарочито муслиманских имиграната, показује да се користи читава плетора дехуманизујућих метафора те се имигранти перципирају као инфективна болест, (смртоносни) вирус, канцер, гангрена, прљавштина, пацови, бубашвабе и змије. Дехуманизујуће метафоре у јавним дискусијама о рату против тероризма утичу на то како размишљамо и деламо. На тај начин се одређене групе људи систематски лишавају људских карактеристика, ствара се културна платформа којом се оправдава рат, као и моћни когнитивни оквир за интерпретацију тог чина.³⁾

Имајући ово на уму, у нашој анализи серије *Spooks* постављамо следећа питања: какву културну функцију она има у односу на феномен рата против тероризма, које врсте дискурса артикулише и њима оперише и како успоставља однос према дискурсима рата против тероризма. Серија артикулише доминантну парадигму која се може концептуализовати фразом „Ми (под овим Ми мисли се на Запад) насупрот свих других“, али ћемо указати и на маргиналне дискурсе, који мање приметним наративним линијама у серији, указују на комплексније односе супротстављених страна и на тај начин отварају могућност успо-

1) James N. Breckenridge and Philip G. Zimbardo. 2007. „The Strategy of Terrorism and the Psychology of Mass-Mediated Fear“, у: Bruce Bongar et al. (eds.), *Psychology of Terrorism*, OUP, Oxford, стр. 3.

2) Erin Steuter and Deborah Wills, *At war with metaphor: media, propaganda, and racism in the war on terror*. Lexington Books, Lanham, 2008, стр.427-8.

3) Исто, стр. xii.

стављања мање насилних односа између различитих глобалних подручја.

РАТ ПРОТИВ ТЕРОРИЗМА У СЕРИЈИ *SPOOKS*

У нашој расправи о серији *Spooks* занима нас да укажемо на дискурсе глобализације, који су у њој активирани, а повезани су са чињеницом да су у њој приказани протагонисти из различитих геополитичких подручја који заступају различите интересе, користе различите дискурсе, којима су одређене и њихове праксе. У средишту наше пажње биће чињеница да се наратив серије усредсређује на приказивање рата против тероризма, који почива на дискурсу о сукобу западне цивилизације са незападним цивилизацијама. У серији су показани конфликти у геополитичким подручјима широм света са широким спектром облика тероризма. Наративном структуром серија позиционира различите етничке групе као терористе (као Друге), који су претња Западу, док Велика Британија симболизује Запад. Будући да у рату против тероризма важну улогу имају медији, показаћемо на који је то начин приказано у серији. Медији имају огроман утицај на конструкцију доминантних дискурса једног друштва, део су дневне рутине, инструменти помоћу којих појединци и различите групе (класе, родне групе, нације итд.) стварају свест о себи. Сlike су одувек имале важну функцију у различитим пољима људске делатности као што су политика, војни сукоби и колективна перцепција о облику и значењу прошлости, садашњости и будућности. Имајући у виду рат против тероризма, Вилијам Џон Томас Мичел (William John Thomas Mitchel) је закључио да смо сведоци рата сликама који се води помоћу „радикално различитих перцепција могућих будућности“.⁴⁾ Оне се „користе да шокирају и трауматизују непријатеља, њихова сврха је да ужасну и деморализују, створене су како би се бескрајно умножавале и инфицирале колективну свест глобалне популације“.⁵⁾

У том контексту, серија *Spooks* рефлектује околности рата против тероризма и јачања одбрамбених моћи западних држава након напада 11. септембра у Њујорку и 7. јуна у Лондону. Ја-

4) William John Thomas Mitchel, *Cloning Terror: The War of Images, 9/11 to the Present*. The University of Chicago Press, Chicago, 2011, стр. 2.

5) Исто, стр. 3.

чање одбрамбених моћи се види у појачаној контроли и цензури целога друштва, увођењу широке мреже надзорних система као и доношењу нових закона и правилника у области безбедности. У дискусији о представљању процеса секуритизације у серијама *Spooks* и *24*, Кошкун (Coşkun) наводи да телевизијске серије играју важну улогу у конструкцији наратива у макропроцесима које иницирају глобалне хегемоне силе.⁶⁾

Још један битан тренд приказан у серији *Spooks* јесте криминализација маргинализованих група, пре свега муслиманске популације, које се перципирају као сумњиве и потенцијално повезане са терористима. Ортега Бретон (Ortega Breton) примећује да је „тероризам запалио машту не само политичара, већ и писаца и продуцената.“⁷⁾ Чињеница је да су рат и тероризам по себи својеврсни визуелни спектакли, те не чуди да се редовно и конзистентно појављују као тема у британским и америчким телевизијским програмима након 1990.⁸⁾ *Spooks* је био прва британска шпијунска мелодрама која је шокантним садржајем позивала гледаоце да се критички укључе у глобалну политику и учествују у идеолошкој дебати ако то желе.⁹⁾ Кошкун сматра да је серија *Spooks* на британској телевизији „успешно обновила жанр шпијунске драме са тематским наративним токовима који као да су истргнути из новинских наслова.“¹⁰⁾ Сценаристи и продуценти серије су се у интервјуима хвалили заплетима за које су инспирација били најновији догађаји приказани на вестима што доприноси да серија недвосмислено одаје утисак да је актуелна.¹¹⁾

6) Bezen Balamir Coşkun, „Words. Images, Enemies: Macro-Securitization of the Islamic Terror, Popular TV Drama and the War on Terror“. *Turkish Journal of Politics*, 2012, 3 (1), стр. 38.

7) Hugh Ortega Breton, Screening for Meaning: Terrorism as the product of a Paranoid Style in Politics and Popular Culture, 2011. Интернет http://epubs.surrey.ac.uk/7305/2/Ortega%20Breton%20_2011_%20Screening%20for%20Meaning%20Terrorism%20as%20the%20product%20of%20a%20Paranoid%20Style.pdf. 06/05/2015.

8) Исто.

9) Robin Nelson, *State of Play: Contemporary 'High-End' TV Drama*. Manchester University Press, Manchester, 2007. стр. 147.

10) Bezen Balamir Coşkun, „Words. Images, Enemies: Macro-Securitization of the Islamic Terror, Popular TV Drama and the War on Terror“. *Turkish Journal of Politics*, 2012, 3 (1), стр. 45.

11) Angella Johnson, *Creator of TV drama Spooks reveals the secrets of her success*. *Daily Mail*. Интернет: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-415854/Creator-TV-drama-Spooks-reveals-secrets-success.html> _2006. 06/05/2015.

С друге стране, важно је нагласити да наративи у телевизијским драмама нису „пука репрезентација неке објективне стварности, већ на њих велики утицај имају савремене идеологије“.¹²⁾ Као и било који други медијски производ, телевизијске серије имају комплексан однос према ономе што зовемо стварност. Уместо да само преносе политичке и културне вредности, медији, међу којима су и телевизијске серије, „структурирају услове под којима се одвија учествовање у политичком животу, као што утичу и на јавне дискурсе о томе ко треба а ко не треба да буде сматран грађанином једне државе“.¹³⁾

У нашој дискусији серије наглашавамо везу између рата против тероризма и културе страха коју генерише, као и начине како се телевизијске серије (заједно са другим медијима) користе у конструкцији савремених дискурса. Већина серија које се баве савременим ратом против тероризма има глобални домет и самим тим огроман утицај на публику. Рат против тероризма је у серији *Spooks* представљен тако да обухвата не само терористичке групације и недемократске заједнице којима припадају, већ и нације које се перципирају као цивилизоване и демократске. Проблематизација теме рата против тероризма и његових дискурса, проистиче из чињенице да је тероризам све присутнији са својим катастрофалним последицама. Зато се у медијској сфери све више програма њиме бави, а серије као што је *Spooks* у први план стављају сукоб различитих нација и етничких група заснован на њиховим различитим политичким и економским интересима, који се објашњавају разликама у културним и религијским традицијама.

Тероризам се у серији *Spooks* прелама кроз призму различитих друштвених, економских, културних и политичких фактора. Серија истражује британску историју у распону од периода Хладнога рата (понекад се радња враћа чак и у Други светски рат) и анимозитета са Русијом до савремене историје глобалног рата против тероризма при чему се у наративним заплетима драматизују различите британске геополитичке стратегије. Серија је нарочито критички настројена према јакој алијанси између влада Тонија Блера (Tony Blair) и Џорџа Буша (George Bush) и анти-

12) Bezen Balamir Coşkun, „Words. Images, Enemies: Macro-Securitization of the Islamic Terror, Popular TV Drama and the War on Terror“, *Turkish Journal of Politics*, 2012, 3 (1), стр. 44.

13) Michael Kackman et al. *Flow TV Television in the Age of the Media Convergence*. Routledge, New York, 2011, стр. 181.

ципира потез удаљавања британске владе од америчког утицаја до којег је дошло када је на чело владе дошла Конзервативна партија Дејвида Камерона (David Cameron). Главна тема заплета неколико епизода је потенцијални напад на Буша, али је много интересантније то што се у подзаплетима тих епизода исмевају „посебни односи“ између Велике Британије и САД кроз љубавне везе америчких и британских агената при чему су британски мушкарци увек жртве Американки. Серија деконструише и представу о хомогеној западној алијанси помоћу ликова агената ЦИА који наносе више штете британским интересима него терористима, као и темом конспирација с циљем да се промени светски поредак које организују амерички агенти.

У серији је јасно да Ал-Каида не функционише као главна претња. Од шездесет и пет терористичких напада који су приказани, осам изводе одбегли агенти ЦИА, седам агенти кинеске тајне службе, четири агенти руске тајне службе ФСБ, а само четири агенти Ал-Каиде. Остале нападе организују различите терористичке организације од ИРЕ, британских десничарских организација, Курда, Авганистанаца до организација које су повезане са различитим кримогеним групама. Што је још важније, осим што проблематизује односе унутар западне алијансе, серија *Spoofs* преиспитује претпоставку на којој почива рат против тероризма да терористичке претње могу да се успешно предупредe или елиминишу. Управо супротно, у неколико епизода претња није успешно отклоњена и животи агената и цивила су трагично изгубљени. Главни актери у серији су британска влада као ентитет, МИ-5, МИ-6, МСС, британски финансијски сектор и безбедносне службе других земаља (Русије, Америке, Кине итд.) као и терористичке организације са различитим агендама и етничком и националном позадином.

Проблематизација тероризма у серији *Spoofs* и њене импликације се могу најуспешније анализирати ако се има у виду чињеница да начини на које користимо дискурсе да би разумели неки проблем постају неодвојиви део процеса интерпретације и разумевања. У серији су видљиви дискурси конфликта, тероризма и Другог, али и савремени светски поредак у којем су НАТО и САД водеће силе док су у успону различити облици терористичких организација као што су Ал-Каида и Исис који све више узима примат. Ликови у серији који припадају различитим странама (блоковима/организацијама) и њиховим фракцијама преиспитују како ови супротстављени дискурси учествују у смештању теро-

ризма у одређене оквири и како долази до промена у односима снага у сфери политике и економије. Серија нарочито указује на хипокризију западне војне силе и политичке парадигме која оправдава одбрану западних интереса по било коју цену, укључујући инвазије на друге државе, манипулацију економским, политичким и људским ресурсима, убијање цивила дроновима или у биткама без формалног проглашења рата. У том смислу, *Spoofs* одговара на нови захтев који се поставља испред телевизијских серија како њихова популарност расте: антиципирати догађаје. Генерисани наративни светови¹⁴⁾ који имају своју паралелу у стварности постају наративна машина помоћу које се антиципира будућност чиме је њихов утицај на публику још јачи јер даје целој серији пророчки аспект.

ТРИ ПАРАДИГМЕ ТЕОРИЈЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И СЕРИЈА *SPOOKS*

Новије теорије су генерисале различите наративе о глобализацији. Јан Недервен Петерс (Jan Nederveen Pieterse) их концептуализује помоћу три парадигме. Парадигма коју је називао „Мекдоналдизацијом“ реферира на наслов књиге Џорџа Ритцера (George Ritzer) *Мекдоналдизација друштва*¹⁵⁾ (1996) која се бави хомогенизацијом савремених друштава у смислу вестернизације или американизације.¹⁶⁾ Ова парадигма наглашава растућу глобалну стандардизацију културе и глобалну повезаност, нарочито видљиву у потрошачкој култури и у глобалној распрострањености средстава масовних медија и комуникација. Она је инкорпорирана у серију *Spoofs*, на пример када приказује степене модернизације свакодневног живота у различитим деловима света у којима се одвија радња. Тако ликови који припадају различитим, често супротстављеним културама и нацијама, користе исту технологију (интернет, мобилне телефоне, компјутере, надзорне системе, телевизоре) и наоружање, док се културне парадигме на којима

14) Jason Mittell, *Complex TV: The Poetics of Contemporary Television Storytelling*. New York University Press, New York, 2015, стр. 22.

15) George Ritzer, *The McDonaldization of Society*. Pine Forge Press, Thousand Oaks, CA, 1996.

16) Jan Nederveen Pieterse, *Globalization and Culture: Global Melange*. Rowman and Littlefield, Lanham, 2009, стр. 51.

почива њихов свет дијаметрално разликују. Овим серија указује на истовремене процесе хетерогенизације и хомогенизације кроз употребу савремених медија и технологија али и дискурса који су у њима имплицирани. Тако долазимо и до трећег Петерсоновог модела о којем ће тек бити речи, који говори о томе да су све културе хибридне.

Парадигма коју је Петерс означио синтагмом „сукоб цивилизација“ указује на утицајан, мада често критикован, текст Семјуела П. Хантингтона (Samuel P. Huntington) „Сукоб цивилизација“ (1993). Са есенцијалистичког гледишта Хантингтон је објаснио да ће извор конфликта међу различитим цивилизацијама у будућности бити заснован на чињеници да се друштва разликују у погледу историје, језика, културе, традиције и што је најважније, религије. По његовом мишљењу, Запад је угрожен и користи „међународне институције, војну силу и економске ресурсе“¹⁷⁾ како би задржао доминацију, заштитио своје интересе и промовисао западњачке политичке и економске вредности. Ова позиција је битна будући да наративна структура серије *Spooks* константно неке етничке групе представља као терористе, а друге као отелотворење вредности цивилизованог и демократског (подразумева се западног) друштва. У том смислу Кошкун је писао да је серија играла битну улогу у оснаживању рата против терора и конструкцији тероризма као главне претње западном друштву оправдавајући легитимизацију уведених ванредних мера и демонизацију непријатеља, нарочито муслиманских фундаменталиста.¹⁸⁾ С једне стране, агенти МИ-5 (а опште узевши и целе Велике Британије и западне алијансе коју представљају) конструишу своје деловање као праведно кажњавање терориста за њихов напад на британско тло и западну цивилизацију. С друге стране, терористи често правдају своје покушаје да подрију западну алијансу наводећи да је то њихов одговор на напад западних трупа на њихову земљу и начин живота. Стога све сукобљене стране, као и њихове тајне службе, користе исте аргументе како би оправдали право на своју садашњост и на креирање будућности. Штавише, током серије они агенти који почињу да преиспитују

17) Samuel P. Huntington, 2010. *The Clash of Civilizations?* у: G. Ritzer and Z. Atalay (Eds), *Readings in Globalization: Key Concepts and major Debates*, Miley-Blackwell, Oxford, стр. 28.

18) Bezen Balamir Coşkun, „Words. Images, Enemies: Macro-Securitization of the Islamic Terror, Popular TV Drama and the War on Terror“, *Turkish Journal of Politics*, 2012, 3 (1), стр. 47.

легитимност разлога МИ-5 за отпочињање рата против тероризма као и стратегија које се у њему примењују (нарочито мучење заробљеника ради добијања информација, манипулације, лажне изговоре за акције МИ-5 и жртвовање цивила као и жртвовање живота самих тих агената и њихових породица и колега) су ражаловани или уклоњени. Једини лик који преживљава из епизоде у епизоду је Хари Пирс (Harry Pearce) јер се он перцепира као непоколебљиви бранилац британске нације и њених интереса чак и када се у себи не слаже са одлукама и методама владе.

Трећа Петерсова парадигма се односи на „хибридизацију“ у којој се у први план ставља мешање култура и локализација глобалних трендова.¹⁹⁾ Поред наведеног примера употребе савремених технолошких достигнућа, принцип хибридизације се у серији *Spooks* може препознати у томе да мада тематизује конфликт између западних вредности и оних који се њима супротстављају, пажљивија анализа открива да западна алијанса није представљена као да има кохерентан и хомоген став. Још је важније то што серија даје увид у конструкцију терориста као Других, док истовремено нуди различите мотивације за њихово деловање. Анализа наративне комплексности наводи нас да закључимо да се дискурси и праксе генерисане ратом против тероризма у серији суптилно доводе у питање. Она указује на трансформативни потенцијал различитих страна у конфликту: укључени су гласови и протагонисти који крију да сумњају у ставове и деловања блока којем припадају. Ова упитаност се у серији види у ућуткивању агената који се противе илегалним и неетичким средствима у рату против тероризма и, што је још израженије, у контроли коју британска влада има над различитим секторима безбедности, укључујући ту и МИ-5.

Мада су терористи несумњиво позиционирани као Други, супротстављени западним/британским вредностима отелотвореним у агентима МИ-5, често су третирани као људска бића, то јест њихови разлози за терористичке чинове су узети у обзир, а серија се бави и узроцима (политичким, економским, историјским и личним) који су до њих довели. Најчешће се терористи представљају као жртве западног/британског уплитања у сферу политике земаља из којих долазе па стога ликови терориста у серији објашњавају своје учешће у терористичким јединицама

19) Jan Nederveen Pieterse, *Globalization and Culture: Global Melange*. Rowman and Littlefield, Lanham, 2009. стр. 44.

као одмазду за губитке које су преживели као и штету нанесену њиховој земљи. На тај начин се показује да је деловање појединца у функцији идентификације са колективом, чији је појединац органски део. То што се представљају као жртве ПТСД синдрома чини њихове радње разумљивијим иако не могу бити опроштене. Штавише, агенти МИ-5 у серији *Spooks* често покушавају да разумеју позицију терориста и да им помогну, чак и да их спасу, поготово ако се ради о цивилима који су заврбовани на страну терориста управо тако што је коришћен губитак блиског члана породице који су претрпели. Чињеница да и терористи и агенти британских безбедносних служби користе исту аргументацију да оправдају своје поступке замагљује границу између тероризма и морално оправданог рата против тероризма. Скрећемо пажњу на то да се једино у случају руских специјалних агената публици не дозвољава да види њихову човечнију страну као ни разлоге који стоје иза њихових поступака чиме се смањује могућност идентификације гледалаца са овим ликовима. За публику у Србији је занимљиво на моменте противречно представљање ликова пореклом из Србије у три епизоде серије. При првом појављивању, Срби имају улоге терориста и ратних криминалаца који делују као непријатељи Запада што је прилично традиционалан приступ често коришћен у америчким филмовима и серијама. У друге две епизоде које су касније уследиле, Срби су представљени као жртве НАТО бомбардовања што даје мотивацију њиховој жељи за осветом која се онда реализује кроз терористичке нападе. Када узмемо у обзир грађанске ратове на подручју бивше Југославије који су имали утицај на упитаност Србије над својом позицијом у новој глобалној подели моћи и оклевање да се отворено сврста или на страну ЕУ или Русије, јасно је да серија рефлектује оно што се перципира као политичка неодлучност Србије.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Циљ нам је био да покажемо на који начин серија *Spooks* учествује у савременим расправама о тероризму приказивањем његових различитих аспеката и метода примењених у рату против тероризма. Као медијски производ настао у периоду након проглашења рата против тероризма, *Spooks* показује све ургенте тачке овог савременог феномена. Истражујући дискурсе рата против тероризма у серији, закључиле смо да се доминантни дискурс

у њој може исказати парадигмом „сукоба цивилизација“. Он генерише наратив о томе да терористи угрожавају западне интересе и западне вредности које по сваку цену треба одбранити. Зато су главни актери у серији агенти безбедоносних служби (пре свега Велике Британије и Сједињених Америчких Држава) ангажовани у борби против тероризма, који се из епизоде у епизоду супротстављају различитим терористима и терористичким организацијама из незападног света. Поред анализе доминантних дискурса, истражиле смо и маргиналне линије заплета, који компликују репрезентацију односа Запада и незападних култура, доводећи у питање бинаризам наратива „сукоба цивилизација“. У серији се показује да ни једна страна ове бинарне опозиције није кохерентна, јер увек постоје протагонисти који се својим назорима и деловањем не уклапају у очекивани стереотип о агентима и још више о терористима пре свега муслиманским фундаменталистима. Наше истраживање показује да серија, с једне стране, користи широки спектар мотивација ликова терориста као и етничких и верских заједница којима припадају, а с друге стране, доводи у питање и хомогеност западне алијансе, као и оправданост метода којима се користи у рату против тероризма. Управо је ова проблематизација дискурса „сукоба цивилизација“ на којима почива рат против тероризма један од најбитнијих квалитета серије. На тај начин се гледаоци позивају да се активно укључе у идеолошку дебату о тероризму као најактуелнијој безбедоносној претњи у већем делу света. Ово сукобљавање различитих дискурса кроз укључивање великог броја гласова са често дијаметрално супротних позиција је један од аспеката којим се ова серија уклапа у производе комплексне телевизије која данас увек мора да укључује концепт наративне комплексности.

Литература:

- Beck, Urlick, *The Terrorist Threat: World Risk Society Revisioned*, у: G. Ritzer and Z. Atalay (Eds), *Readings in Globalization: Key Concepts and Major Debates*, Miley-Blackwell, Oxford, 2010, стр. 263-270.
- Bongar, Bruce et al. (Eds.), *Psychology of Terrorism*, OUP, Oxford, 2006.
- Breckenridge, James N. and Philip G. Zimbardo, „The Strategy of Terrorism and the Psychology of Mass-Mediated Fear“, у: B. Bongar et al. (Eds.), *Psychology of Terrorism*, OUP, Oxford, 2007, 116-136.
- Breton, Hugh Ortega, „Screening for Meaning: Terrorism as the product of a Paranoid Style in Politics and Popular Culture“, 2011. Интернет: [http://epubs.surrey.ac.uk/7305/2/Ortega%](http://epubs.surrey.ac.uk/7305/2/Ortega%0)

20Breton%20_2011_%20Screening%20for%20Meaning%20Terrorism%20as%20the%20product%20of%20a%20Paranoid%20Style.pdf. 06/05/2015.

Coşkun, Bezen Balamir, „Words. Images, Enemies: Macro-Securitization of the Islamic Terror, Popular TV Drama and the War on Terror“, *Turkish Journal of Politics*, 3 (1), 2012, стр. 37-51.

Crenshaw, Martha, „The causes of terrorism“, *Comparative Politics*. 13(4), 1981, стр. 379-399.

Erickson, Christian William, „Thematics of Counterterrorism: Comparing 25 and MI-5/Spooks“, *Critical Studies on Terrorism*, Vol. I, No. 3, December 2008, стр. 343-358.

Hungtington, Samuel P., „The Clash of Civilizations?“ in: G. Ritzer and Z. Atalay (Eds), *Readings in Globalization: Key Concepts and Major Debates*, Miley-Blackwell, Oxford, 2010, стр. 23-33.

Johnson, Angella, Creator of TV drama Spooks reveals the secrets of her success. *Daily Mail*. Интернет: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-415854/Creator-TV-drama-Spooks-reveals-secrets-success.html>_2006. 06/05/2015.

Kackman ,Michael et al., *Flow TV Television in the Age of the Media Convergence*. Routledge, New York, 2011.

Mitchell, William John Thomas: *Cloning Terror: The War of Images, 9/11 to the Present*. The University of Chicago Press, Chicago, 2011.

Mittell, Jameson: *Complex TV: The Poetics of Contemporary Television Storytelling*. New York University Press, New York, 2015.

Moghaddam, Fathali M., „The Staircase to Terrorism: A Psychological Exploration“, *American Psychologist*. Vol. 60, No. 2, 2005, стр. 161–169.

Nelson, Robin: *State of Play: Contemporary ‘High-End’ TV Drama*, Manchester University Press, Manchester, 2007.

Pieterse, Jan Nederveen: *Globalization and Culture: Global Melange*, Rowman and Littlefield, Lanham, 2009.

Ritzer, George: *The McDonaldization of Society*. Pine Forge Press, Thousand Oaks, CA, 1996.

Steuter, Erin и Deborah Wills: *At war with metaphor: media, propaganda, and racism in the war on terror*. Lexington Books, Lanham, 2008.

Dubravka Đurić, Aleksandra Izgarjan

MEDIA REPRESENTATIONS OF THE WAR AGAINST TERRORISM IN THE BRITISH SERIES *SPOOKS*

Resume

The objective of our article was to examine the ways the British series *Spooks* participates in the contemporary debates on terrorism through presentation of its various aspects as well as problematization of the methods used in the war on terror. Our analysis particularly focuses on the war on terror as a global phenomenon and the most urgent issue at present. The scholars dealing with the phenomenon of terrorism often remark upon its indefinability since it gains new and unexpected forms due to the rapid changes in the political and economic spheres. The narrative lines in *Spooks* rests upon the assumption that the conflicts in the contemporary societies happen because non-Western states jeopardize vital interests and values of the Western alliance and that these interests have to be protected at all cost. The primary aim of the modern day terrorist attacks on the Western societies is not only a high number of casualties as well as material waste, but more importantly, instigation of the sense of panic, insecurity and helplessness in the public. The series *Spooks* presents a wide spectrum of the contemporary forms of terrorism configuring the terrorists as non-western Others who are the constant threat which has to be eliminated through the process of macro-securitization. However, although the narrative of the series revolves around the paradigm of “the conflict of civilizations” which stereotypically represents the terrorists as Muslim fundamentalists, the deeper analysis of the complex narratives in the series reveals that it points to other possibilities by utilizing marginal story-lines. It shows that neither side in this binary opposition of “the West against the Rest” is coherent since the series features a number of protagonists whose actions and opinions do not fit into the

typical representations of the agents of the western secret services and the members of the terrorist organizations. On the contrary, our article shows that Spooks uses the characters of terrorists with very complex motivations and allegiances both to their ethnic and religious communities and Western societies. On the other hand, the agents of the Western alliance often mistrust the illegal and unethical methods used in the war on terror as well as the process of macro-securitization which includes heightened control in all spheres of the society. Precisely this problematization of the conflict of civilizations which is the foundation of the war on terror is one of the most important aspects of the series since it undermines homogeny of the Western alliance. The series invites the viewers to become actively involved in the ideological debate on terrorism. Juxtaposition of various discourses through the inclusion of many, often completely opposite, voices is one of the features of the series which make it a product of complex television which always has to include the concepts of narrative complexity.

Key words: war on terror, media, discourses, Other, hybridization, homogenization, globalization, the West, non-western world.

* Овај рад је примљен 19. мај 2016. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 13. јуна 2016. године.